

Коропецька О. І.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ТАКТИКИ ЗАПИТУ ІНФОРМАЦІЇ В ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Робота присвячена дослідженню лексичних засобів вираження тактики запиту інформації у сучасному англо-мовному парентальному дискурсі.

Ключові слова: парентальний дискурс, стратегія, тактика запиту інформації, експліцитний та імпліцитний смисл.

Работа посвящена исследованию лексических средств выражения тактики запроса информации в современном англоязычном парентальном дискурсе.

Ключевые слова: парентальный дискурс, стратегия, тактика запроса информации, эксплицитный и имплицитный смысл.

This work is devoted to the study of lexical means of expression of information request tactics in the English parental discourse.

Key words: parental discourse, strategy, information request tactics, explicit and implicit sense.

Мовленнева дільність людини у всіх своїх проявах часто є предметом досліджень сучасних лінгвістичних студій, проте, зважаючи на її багатоаспектність, на сьогодні є ще нерозв'язані проблеми, які і зумовили написання цієї роботи.

У мовознавстві не виділено єдиного визначення дискурсу (Г. Г. Почепцов, М. М. Бахтин, В. Н. Волошинов, Н. Д. Арутюнова, Е. Бенвеніст, Р. О. Якобсон, І. П. Сусов, С. А. Арістов, Н. Д. Борисенко, О. Л. Козачишина, А. П. Мартинюк, Т. van Dijk, D. Cameron, J. Coates, P. Eckert). У ході дослідження ми виходимо з наступного його розуміння – це найзагальніша категорія комунікації, динамічне явище; він є процесом спілкування, що після свого завершення перетворюється в текст [1, с. 153,167]. Ряд науковців зробив внесок у визначення та класифікацію сімейного дискурсу (А. Д. Белова, А. А. Бігарі, А. А. Семенюк та В. В. Козлова) як міжособистісного спілкування споріднених сімейними зв'язками осіб, якому притаманні залежна від статі, віку та сімейних ролей адресантно-адресатна конфігурація, широкий набір комунікативних тактик, конфліктонебезпечні типові та новітні комунікативні ситуації та вищі вимоги до комунікативної компетенції мовців [2, с. 11].

Згідно з класифікацією І. П. Сусова та С. А. Арістова, у діалогічному дискурсі виділяють чотири різновиди мовленнєвого спілкування: інституційно – виробничий, споживацький, сімейно – побутовий та сферу дозвілля [7].

Центральною ланкою в побутовому дискурсі є спілкування в сім'ї, основними типами якого є матримоніальний діалогічний дискурс (спілкування «чоловік – жінка»), парентальний діалогічний дискурс (спілкування «батьки – діти»), дискурс сіблінгів (спілкування «брати – сестри») [4].

Сучасна комунікативна лінгвістика залежно від механізму взаємодії інтенцій комунікантів виділяє два типи сімейного дискурсу, що різняться глобальною стратегічною спрямованістю:

– кооперативний, що характеризується узгодженістю (або нейтральністю) інтенцій комунікантів та спрямованістю на реалізацію спільної мети; слід зазначити, що сюди ми відносимо і комунікацію, що відбувається в інтересах хоча б одного з комунікантів та не викликає спротиву з боку іншого.

– конфронтативний, що характеризується розбіжністю вихідних інтенцій комунікантів та/або спрямований на вербалізацію конфлікту інтересів або цінностей [3; 6, с. 7].

Актуальність зумовлена недостатньою дослідженістю питань, які стосуються парентального дискурсу, а також його стратегій та тактик.

Мета – проаналізувати засоби вираження тактики запиту інформації (далі – ЗІ) у парентальному діалогічному дискурсі.

Завдання, зумовлені метою, передбачають виокремлення експліцитних та імпліцитних засобів вираження тактики ЗІ.

Матеріалом дослідження слугували 304 мікродіалоги, вибрані із 10 англомовних творів останнього десятиліття.

За мінімальну одиницю аналізу було прийнято мовленнєвий хід – основну одиницю дискурсу, мінімально значимий елемент, який розвиває взаємодію, просуває спілкування до досягнення комунікативних цілей [10, с. 19; 11, с. 6].

Серед досліджених мікродіалогів частка тих, що представляють парентальний дискурс, склала 76% (234 приклади /1088 мовленнєвих ходів), тоді коли сіблінгового – 20%, а матримоніального – 4%.

Мовленнєві стратегії (оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації) реалізуються певними тактиками, які мають свої засоби вираження. Комунікативні тактики виконують функцію способів здійснення стратегії мовлення і являються мовленнєвими прийомами, що дають змогу досягнути комунікативної мети [1, с. 118-120].

В рамках кількох виділених мовленнєвих стратегій, що використовуються як батьками, так і дітьми (отримання інформації, інформування, переконання, заперечення тощо), ми зосередили увагу на стратегії отримання інформації. Це зумовлено тим, що з-поміж усіх виокремлених тактик (прохання, повчання, вказівка, заспокоєння, переконання, опозиція тощо) найбільша частка належить тактиці ЗІ 22% (234 репліки) та відповідно наданню

інформації 20% (220), що є логічним, оскільки за запитанням адресанта слідує вербальна чи невербальна реакція адресата. Саму ж тактику ЗІ можна класифікувати як кооперативний координуючий підтип дискурсу [5, с. 253].

У процесі дослідження тактики ЗІ були використані методи дескриптивного, прагматичного та кількісного аналізу.

Говорячи про граматичне втілення тактики ЗІ, а саме типи питальних речень, відзначимо, що частка **загальних** питань склала 37% (43 репліки):

'Can't you be like other mothers and just ask me if I'm smoking weed?'

'Are you smoking weed?' she says.

'No!' [13, с. 43]

спеціальних – 47% (55):

Mr. Franklin assigned an essay about our favorite subject, and I wanted to write about lunch, but he won't let me.

'Why not?'

'He says lunch isn't a subject.'

I glance at him.' It isn't.'

'Well,' Jacob says, 'it's not a predicate, either. Shouldn't he know that?' [13, с. 11]

альтернативних – 2% (2):

'Tea or something stronger?' Hedley asked. [12, с. 49]

розділових – 1% (1):

'You haven't treated a girl like that, have you?'

Theo rolls his eyes. [13, с. 43]

інших – 13% (15). До інших ми віднесли речення, які граматично не являються питальними, але імпліцитно містять запит інформації, а також речення, що складаються лише з одного слова:

'You never did tell me Theo's motive for killing you.'

'Oh'. Jacob glances over his shoulder, a wicked grin spreading across his face. 'I stole his sneakers' [13, с. 7].

У проаналізованих прикладах мовець, звертаючись до слухача, найчастіше використовує особовий займенник you (90% випадків), значно рідше іменник dad/ mum, чи ім'я адресата (7%) та іменник baby (3%).

У досліджуваних мікродіалогах тактика ЗІ виражена експліцитно (явний смисл сприймається комунікантами зі значення мовних одиниць) та імпліцитно (неявний смисл, який виводиться із значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування), як батьками, так і дітьми [1, с. 156]. Наприклад:

(1) 'Where are your boots?'

'I don't know.' [13, с. 56], чи

(2) 'What day is Mother's Day?' he asked.

I told him, and then I forgot about the conversation, until May 10. [13, с. 137]

В обох прикладах значення сказаного адресантом і того, що мається ним на увазі, співпадає – батько запитує у доньки, де її черевики (1), а син цікавиться у мами, коли святкують День матері. Варто зазначити, що тактика ЗІ як батьками, так і дітьми виражається експліцитно у 85 % випадків (128 та 92 прикладів відповідно).

При експліцитному вираженні тактики ЗІ у репліках адресанта бачимо використання лексем to tell, to remind, (питальне слово how) + to know:

(3) 'Where did this come from?'

A box at Jess's place', he grinds out, shutting his eyes tight until I let go.

'Tell me why you have this. Because a lot of people are searching for Jess, and this does not look good' [13, с. 250].

Мати цікавиться у сина звідки йому наперед відомо, чому присвячена стаття у газеті. Адресат отримує конкретний запит щодо наявної у нього інформації.

У наведеному прикладі від слухача цілеспрямовано вимагається (у формі наказового речення) певна інформація.

(4) 'Deep down, he loves you', she told me.

'How do you know?' I asked.

'I don't', she admitted.' But its what I have to believe to keep going' [13, с. 194].

(5) She had recently decided that her only realistic option was marriage and motherhood.

'And where's the shame in that, I'd like to know?' Mom asked [12, с. 240].

(6) 'What about lunch?' she (daughter) called out. <...>

'What?' she (mother) asked. <...>

'The chip shop. <...> We just passed it'. <...>

'Remind me what you like.cod or scampi?

'Scampi's expensive' [12, с. 204].

У останньому прикладі лексема remind наче нівелює враження про неналежне виконання батьківських обов'язків, таким чином, адресату здається ніби мовець просто не може пригадати необхідну інформацію саме в момент мовлення.

Для підсилення мотивації слухача надати інформацію, акцентувати її важливість, мовець може використати прислівник способу дії у функції обставини:

(7) 'A saying that means what, exactly?'

Theo's face turns bright red. 'Just Google it' [13, с. 15].

У представленій ситуації мати хоче не просто отримати коротку відповідь, а чітке, конкретне роз'яснення значення невідомого вислову.

У випадку, коли мовець, застосовуючи тактику ЗІ, під час одного мовленнєвого ходу вживає кілька питальних речень (або розповідних/спонукальних, інтенційно спрямованих на отримання відповіді від адресата), вони виступають як підсилення інтенційного впливу.

(8) '... Hedley, are you still there?'

'Yes,' Hedley sighed.

'The stones. How many should there be for it to be perfect?'

'Which stones, Mum? Where's Antony? Have you had your pills?'

And so began the last forty-minute phone call of Rachel's life [12, с. 173].

Син хоче отримати від матері відповідь одразу на низку запитань, які формують інтерогативний комплекс, що свідчить про певний емоційний стан мовця.

Мають місце випадки, коли мовець бажає дізнатися не факти, а почуття та міркування слухача, його ставлення до певних явищ.

(9) **'The prom, huh?'**

'Yes', he said. 'Jess thinks it's a good idea.'

'How about you? Do you **think it's a good idea?**'

Jacob shrugged. 'I guess. But I'm a little worried...' [13, с. 83].

Мати цікавиться емоціями дитини з приводу випускного балу.

У прикладі (9) зустрічаємо лексему *to think* (думати), а додатком у реченні (*a good idea*) виступає той об'єкт, ставлення слухача до якого має на меті з'ясувати мовець. Таким чином, інтенція адресанта може втілюватися у репліці з мінімуму лексичних одиниць (*The prom, huh?*). У даному випадку речення складається фактично з одного слова (*the prom*). Без контексту важко зрозуміти намір мовця – мати цікавиться думкою сина щодо майбутнього свята. З пресупозиції дізнаємося, що скоро у нього випускний, до якого він зараз готується, і що мовця у момент спілкування цікавить саме його ставлення до того, що відбувається.

(10) **'We were going to get you one of these for your birthday,'** Rachel called out. *She was holding up one of the shop's little wooden models designed to help artists get people right. Morwenna loved them although secretly she'd have preferred the expensive one like a horse.*

'Yes, please!' she said.

'It's not a toy, though.'

'I know. It's to help with proportion.'

'Well pretend you didn't see and remember to act surprised when you open it. **I just wanted to be sure it was the right thing**' [12, с. 199].

У останньому прикладі мати повідомляє доньці, що їй вже обрали подарунок на день народження. За реакцією доньки вона намагається зрозуміти, чи до вподоби він їй. Тут спостерігаємо імпліцитне вираження тактики ЗІ, оскільки репліка *We were going to get you one of these for your birthday* фактично є розповідним реченням, яке повідомляє адресату певну інформацію.

Такий спосіб вираження більш притаманний батькам аніж дітям, оскільки останні, у силу віку, ще не можуть вміло використувати імпліцитні висловлювання при спілкуванні для досягнення комунікативних намірів (згідно ілюстративного матеріалу вік дітей до 18 років).

Імпліцитність виражена у досліджуваних мікродіалогах наступним чином:

(11) **'You never did tell me Theo's motive for killing you.'**

'Oh.' Jacob glances over his shoulder, a wicked grin spreading across his face. 'I stole his sneakers' [13, с. 7].

(12) **'You never told me this'** [12, с. 153].

У наведених прикладах тактика ЗІ виражається не прямим запитанням, а є спонукуванням до надання необхідної адресанту інформації. Мовець, вкладаючи смисл «між рядків», має на увазі *Ти не казав мені цього раніше, але можеш зробити це зараз*. Слухач, у свою чергу, зрозумівши намір мовця отримати інформацію, дає відповідь або уникає її. У прикладі (11) цей ефект посилюється модальним дієсловом *did*.

У процесі спілкування часто використовуються кліше (мовні одиниці, яким властиві постійний склад компонентів, звичність звучання, відтворюваність готових мовних блоків і водночас семантичне членування, характерне для вільних словосполучень) типу *What are you doing?*, *What do you mean?*, *What is going on?* Поява кліше зв'язана з частотністю й повторюваністю ситуацій. За цих умов навколо стрижневого слова утворюється відносно постійний набір контекстуальних елементів у мовленні, що набувають звичності в називанні і звучанні. Такі сполуки слів перетворюються у стандартні [8, с. 238].

(13) 'Jacob?' I say tentatively. 'Honey?' I walk closer and gently shake him.

Jacob continues to stare at the wall in silence. I wave a hand in front of his face, but he doesn't respond. <...> There is a voice at the door.

'What's going on?' Theo asks, his face still hazy with sleep and his hair sticking up in hedgehog spikes [13, с. 173].

Тео бачить, що мати розмовляє з його братом і репліка мовця *What's going on?* стосуються ситуації загалом (чому брат не реагує, коли до нього звертаються), а не самого діалогу.

(14) **'Tell me why you have this. Because a lot of people are searching for Jess, and this does not look good. His hand starts twitching at his side.**

'I told you I went to her house Tuesday, like I was supposed to. And things weren't right.'

'What do you mean?'

'There were stools knocked over in the kitchen, and papers all over the floor, and all the CDs were thrown on the carpet. It wasn't right, it wasn't right...' [13, с. 149].

(15) *In the middle of the night, I hear noises in the kitchen. I creep downstairs to find my mother, rummaging through a drawer to find the phone book. Her hair is loose, her feet are bare, and there's a toothpaste stain on her shirt. 'Why isn't it listed under Government,' she mutters.*

'What are you doing?'

'I have to call the jail', she says. 'He doesn't like it when it's dark. I could bring him a night-light. I want them to know that I can bring him a night-light, if that helps'.

'Mom', I say. She picks up the telephone. 'Mom... you need to go to bed' [13, с. 382].

У наведеному прикладі репліка сина *What are you doing?* стосується не дій матері у момент мовлення, а їхніх причин.

Між мовленнєвими тактиками майже неможливо провести чітких меж, вони наче накладаються одна на одну та тісно переплітаються (що може бути пояснене тим, що план змісту, вкладеного у слово чи вираз, значно ширше, ніж план форми).

Отже, за результатами досліджень, у парентальному діалогічному дискурсі в рамках мовленнєвої стратегії отримання інформації найуживанішою тактикою мовця є запит інформації (як з боку батьків, так і з боку дітей). Експліцитне вираження тактики переважає над імпліцитним (85% та 15% відповідно) в обох випадках, що пояснюється, очевидно, наявністю в системі мови готових конструкцій для оформлення інтенції запитування. Для вираження мовленнєвої тактики ЗІ задіюються такі лексичні одиниці як *to tell, to remind*, у розповідних та питальних реченнях та *where, what, why, how, since when, with whom* у питальних, а також конструкції типу *питальне слово how + to know*. Для підсилення мотивації адресата надати інформацію, адресантом можуть використовуватися модальні дієслова (*do, did*), прислівники (*exactly*). Зустрічаємо також використання мовних кліше.

Дослідження також показало, що при використанні тактики ЗІ, експліцитність висловлень більше притаманна дітям, а імпліцитність – батькам. Це свідчить про більшу мовну компетенцію останніх.

На наступних етапах дослідження може бути розглянута вікова та гендерна диференціація комунікантів у рамках парентального діалогічного дискурсу.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови» / А. А. Бігарі. – Київ, 2006. – 21 с.
3. Інвективи у німецькомовному сімейному конфронтативному дискурсі: [Електронний ресурс] / І. М. Осовська – Режим доступу до журн. : http://www.rusnauka.com/20_PNR_2011/Philologia/7_90386.doc.htm
4. Особливості матримоніального діалогічного дискурсу: [Електронний ресурс] / О. Проценко – Режим доступу до журн. : <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q>
5. Осовська І. М. Стереотипні ролі дружини та їх стратегічний потенціал у німецькомовному матримоніальному дискурсі / І. М. Осовська // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – 2010. – Випуск 22. – Том 2. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – С. 250-255.
6. Семенюк А. А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови» / А. А. Семенюк. – Донецьк, 2007. – 24 с.
7. Сусов И. П., Аристов С. А. Коммуникативно – когнитивная лингвистика и разговорный дискурс [Електронний ресурс] / И. П. Сусов, С. А. Аристов. – 11с. – Режим доступу до журн. : <http://homepages.tversu.ru/~susov/Aristov.htm>
8. Сучасна українська мова / [за ред. О. Пономарева]. – Київ: Либідь, 2001. – 400 с.
9. Carey P. P. Theft: Love Story [Електронний ресурс] / P. P. Carey – Режим доступу до книги : <http://www.bookfb2.ru/?p=17283>
10. Courtland M. An Introduction to Discourse Analysis / M. Courtland. – London : 1977. – 212 p.
11. Edmonson W. Spoken discourse: a model for analysis (Longman Linguistics Library, vol. 27) / W. Edmonson. – Longman : 1981. – Pp. 217.
12. Gale P. Notes from an exhibition – Harper Perennial: London, New York, Toronto, Sydney and New Delhi, 2008. – 374 p.
13. Picoult J. House Rules: A Novel [роман] / J. Picoult – Режим доступу до книг : <http://e-libra.ru/books/213010-house-rules.fb2.html>